

**IV. ULUSLARARASI
KÜLTÜR VE MEDENİYET
KONGRESİ**

**21-23 Aralık 2018
MARDİN**

TAM METİN KİTABI

Editörler

Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR

Amenah MANAFİDİZAJI

ISBN

978-605-7923-84-4

2018

İksad yayınevi

TAM METİN KİTABI

IV. ULUSLARARASI KÜLTÜR VE MEDENİYET KONGRESİ

21-23 Aralık 2018
Mardin

Editörler

Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR
Amenah MANAFİDİZAJI

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publiator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

Yayın Tarihi: 29 Aralık 2018

İSBN 978-605-7923-84-4

IDRİS-İ BİTLİSÎ'NİN “TERCEME VE TEFSİR-İ HADİS-İ ERBA'İN” ADLI ESERİ

Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet ÖZDEMİR
Şırnak Üniversitesi, ozdemirahmet73@gmail.com

ÖZET

Müslümanlara göre Hz. Muhammed'in yaşam tarzı, tamamen Kur'an'ın günlük hayata yansımış halidir. Kur'an'ı anlamanın ve yaşamının yolu, Hz. Peygamber'in sünnetini anlamak ve ona uymakla mümkündür. Bu bilince sahip olan Müslümanlar, hicrî ilk asırdan itibaren Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetini ezberlemek, tedvin ve tasnif etmek ve sonraki nesillere aktarmak için büyük uğraşlar vermişlerdir. Bu bağlamda hadisleri ihtiva eden birçok farklı eser meydana gelmiştir. Hadis ilimleri edebiyatında “*Erba'in*” Hz. Peygamber'in kırk seçme hadisini ihtiva eden eserlere denmiştir. Kırk hadis çalışmaları, hicrî ikinci asrın sonundan itibaren başlamış ve daha sonra gelişerek Arap, Türk, İran ve diğer Müslüman milletlerin edebiyatında zengin bir yer edinmiştir.

Manzum ve nesir şeklinde yazılan erba'înlere Müslümanlar, yaşadıkları her coğrafyada rağbet etmişlerdir. Özellikle Hz. Peygamber'den nakledilen; “*Ümmetim içinde din emirlerine dair kırk hadis ezberleyeni Allah Teâlâ, kıyamet günü fakihler ve âlimler zümresi içinde diriltir*” bağlamındaki rivayetler, Müslümanlar arasında kırk hadis yazma geleneğinin oluşmasında etkili olmuştur. Erba'in yazan âlimlerden birisi de Mevlana İdris-i Bitlisî (ö. 926/1520)'dir. Bitlisî, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı devletine önemli hizmetlerde bulunmuş bir âlimdir. Başta Farsça olmak üzere Arapça ve Türkçe dillerinde önemli eserler bırakmıştır. Bu çalışmamızda el yazma halinde olan Bitlisî'nin Farsça tercüme ve şerh ettiği “*Terceme ve Tefsir-i Erba'in*” adlı eseri incelenecek, eserin yazılış gayesi, metodu ve eserdeki hadisler, muhteva ve sıhhat açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Erba'in, İdris-i Bitlisî, Farsça

GİRİŞ

Arapça'da “erba'ün hadis”, Farsça'da “çihil hadis”, Türkçe'de ise “kırk hadis” diye bilinen eserler, hicri ikinci asrın son yarısından itibaren ortaya çıkmış, âlimlerin aynı veya farklı konular hakkında derlemiş oldukları ve kırk hadisten oluşan bir hadis edebiyatı türüdür.¹ Mahiyeti hakkında bilgi bulunmayan ilk kırk hadisi, Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) kaleme almıştır. Daha sonra Muhammed b. Eslem et-Tûsî (ö. 242/856), Ebu'l-Abbas Hasan b. Süfyân (ö. 303/916), Dârekutnî (ö. 385/995), Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), Beyhakî (ö. 458/1066), Nevevî (ö. 676/1277) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) bu geleneği devam ettirmiş âlimlerden bazılarıdır.² Âlimlerin kırk hadis derleme faaliyeti, daha çok “*Ümmetimden din işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi, Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir*” anlamındaki zayıf bir hadise dayanmaktadır. Bu hadisin tüm tarikleri zayıf olarak görülmüştür. Hatta

¹ M. Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, TDV, Ankara 2002, c. 25, 467-470.

² Bkz. Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *el-İlelu'l-Mütenâhiye*, (Thk. Halil el-Mis), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1403, 129; Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, c. 25, 467-468

rivayetin aslının olmadığı ve mevzû olduğunu belirten âlimler de vardır.³ İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ilgili hadisinin isnadlarında yer alan bazı ravileri kezzâb, hadis uyduran, münkeru'l-hadis ve metrûku'l-hadis olarak belirtmiştir. Kendisi hadis için “*Bu, Rasulullah'tan nakli sahih olmayan bir hadistir*”⁴ demiştir. Bununla beraber Aclûnî (ö. 1162/1749), İbnü'l-Cevzî'nin bu rivayet hakkında dikkatsiz davrandığını ve hadisin uydurma değil de zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵ İbn Hacer (ö. 852/1449), söz konusu hadisin tariklerini tespit etmek üzere bir çalışma yaptığını, fakat hadisin tüm senedlerinde sıhhatini zedeleyen kusurlar bulunduğunu belirtmiştir.⁶ Bununla beraber İmam Nevevî (ö.676/1277) kendi Erba'în çalışmasını farklı bir gerekçeye dayandırmıştır. Kırk hadisini telif ederken yakarıda zikrettiğimiz hadise değil de “*Rasûlullah'tan duyduklarını iyice öğrenip onu duymayanlara aynen nakledenlerin, Allah yüzünü ak etsin*” hadisi ve benzeri rivayetlere dayandığını söylemiştir.⁷

Birçok âlim, yukarıda zikrettiğimiz rivayete mazhar olmak için kırk hadis türü eserler kaleme almıştır. Âlimler, Müslümanların bilmesinde fayda gördükleri konuları pratik buldukları bu yolla halka ulaştırmak amacıyla Erba'înler oluşturmuşlardır. İtikat, fıkıh, ahkâm, zühd, ahlâk, nefis terbiyesi, zikir ve dua gibi birçok farklı alanda eserler derlemiştirler. Fıkıhın ana kaideleri, tasavvuf, kudsî hadisler ve ali isnadlar gibi değişik konular hakkında Erba'în yazan âlimler de vardır.⁸ Erba'în yazanlar sadece Sünnî âlimler değildir. Şiî âlimleri de özellikle Hz. Ali, Hz. Fatıma, Ehl-i Beyt, on iki imam ve salih kimselerin menakıbı gibi konular hakkında Erba'în veya “Çihil Hadis” ismiyle eserler yazmışlardır.⁹ Arapça'da 250'den fazla, Farsça'da ise yaklaşık olarak 50 civarı Erba'în'in yazıldığı söylenmektedir. Farsça yazılan Erba'înler daha çok nazım şeklinde olmakla beraber az da olsa nesir şeklinde yazılanlar da vardır.¹⁰ Bazı Türk âlimleri de Farsça Erba'înler yazmışlardır. Bunlardan birisi de İdris-i Bitlisî'dir. Burada ele aldığımız Erba'în, İdris-i Bitlisî'nin nesir şeklinde Farsça olarak ele aldığı, hadisleri önce Farsça'ya tercüme daha sonra ise hadisleri tefsir ettiği “*Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba'în*” adlı eseridir. Bu eserin el yazma halinde olması, eser üzerinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması ve eserin tanıtılması halinde ilgili alana katkı sağlayacağı kanaatimiz, bizim bu çalışmayı yapmamıza etki eden faktörlerdir. Önce İdrisi-i Bitlisî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek daha sonra Erba'în'in özellikleri, yazılış gayesi, muhtevası ve eserdeki rivayetler sıhhat açısından değerlendirilecektir.

1. İdris-i Bitlisî'nin Kısaca Hayatı (ö. 926/1520)

Müellifin tam ismi, Mevlânâ Hakimüddin İdris b. Hüsameddin Ali el-Bitlisî'dir. “Mevlânâ” ve Hakimüddin” onun lakaplarıdır. Bitlis asıllı olduğu için kendisine “Bitlisî” nisbesi verilmiştir. Hüsameddin Ali ise onun babasının ismidir.¹¹ İdris-i Bitlisî uzun yıllar merkezi

³ Ebu 'Amr Yusuf b. Abdilberr en-Nemrî el-Kurtubî, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fazlih*, Dâru İbni'l-Cevzî, Suud 1994, 1/192, no: 204; Ebu Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *el-İlel*, Dâr Tayyibe Riyad, 1985, 6/33; İbnu'l-Cevzî, *el-İlel*, 119-129.

⁴ İbnu'l-Cevzî, *el-İlel*, 126.

⁵ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, el-Mektebetu'l-Mısriyye 2000, 2/246.

⁶ İbn Hacer, *Telhisu'l-Habîr*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984, 3/208.

⁷ Muhyiddin en-Nevevî, *el-Erba'ün*, Daru'l-Minhâc, Lübnan 2009, 37.

⁸ Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, c. 25, 467-470.

⁹ Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, c. 25, 470.

¹⁰ Bkz. Abdulkadir Karahan, “Kırk Hadis”, *DİA*, TDV, Ankara 2002, c. 25, 470.

¹¹ Ahmed Efendi Taşkoprîzâde, *Şekâiku'n-Numâniyye fi Devleti'l-Osmâniyye*, Dâru Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1975, 190; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Mektebetu'l-Müsennâ, 2/217; Abdulkadir Özcan, “İdris-i Bitlisî”, *DİA*, TDV, Ankara 2000, c. 21, 485-488.

Diyarbakır'da bulunan Akkoyunlu Devleti (1340-1514) sarayında bulunmuş ve orada bir nevi kâtiplik görevinde bulunmuştur. Akkoyunlu Devletine Safevîler (1501-1736) tarafından son verilince Bitlisî, Osmanlıya sığınmış ve II. Beyazid zamanında Osmanlı sarayında önemli mevkilere gelmiştir. “*Heşt Beheşt*” ismiyle bilinen Osmanlı tarihini yaklaşık üç yılda yazmış ve II. Beyazid’tan önemli bir mükâfat görmüştür. Bitlisî daha sonra Yavuz Sultan Selim’e doğu bölgesi için danışmanlık yapmıştır. Hatta Doğu ve Güneydoğu’da birçok vilayetin Osmanlı’ya savaşız olarak katılmasına öncülük etmiştir.¹² Bitlisî, son yıllarını İstanbul’da ilmî çalışmalarla geçirmiş ve altmış beş yaşında iken 926/1520 yılında İstanbul Eyüp’te vefat etmiştir. Bitlisî, etkili konuşan, kalemi güçlü, hat sanatında üstat, bilgili ve siyasetin inceliklerini bilen biri olarak nitelendirilmiştir.¹³ Tıp, Felsefe, Tasavvuf, Siyaset, Ahlak ve Tarih gibi ilimlerle meşgul olan İdris-i Bitlisî, başta Farsça olmak üzere Arapça ve Türkçe birçok eser kaleme almıştır.¹⁴

2. Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba’în Adlı Eseri, Yazılış Gayesi ve Özellikleri

Kaynaklarda eserin ismi, “*Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba’în*” olarak geçmektedir. Süleymaniye kütüphanesinde el yazma olarak yer alan nüshada eserin ilk sayfasında başkası tarafından yazılan notta “*Bu kitap hadis-i erbâ’inin Farsça şerhidir*” ibaresi yer almıştır.¹⁵ Bitlisî, Erba’în’in giriş kısmında eserin gayesi ve eserde takip edeceği metottan söz etmiş ancak Erba’în için özel bir isim kullanmamıştır. Dolayısıyla biz de eserin ismini kaynaklarda geçtiği üzere “*Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba’în*” şeklinde kullanmayı uygun gördük. Eser Arap-talîk tarzıyla yazılmıştır. Hadisler kırmızı renk, Farsça tercüme ve şerh ise siyah renk ile yazılmıştır. Eser el yazma halinde olup matbu nüshası yoktur. Tespit ettiğimiz kadarıyla sadece bir tane yazma nüshası günümüze kadar ulaşmıştır. Bu nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümünde 791/1 numarada kayıtlıdır.

Eserin giriş kısmında müellif Allah’a hamd ve Hz. Peygamber’e salavat ile başlamıştır. Kur’an ve sünnete olan bağlılığını ve ashâb-ı kirama olan sevgisini de şu şekilde ifade etmiştir: En güzel sözü indiren Allah’a hamd olsun. Allah’a karşı saygılı olanlar, kitabı (Kur’an) okuduklarında ciltleri ürperir, zikir ile de cilt ve kalpleri yumuşar. Kendi havasından konuşmayan ve ümmi olan Nebi’ye salat ve selam olsun. Kitaba (Kur’an) varis olanlara, hadisin hakikatlerinden söz eden ve sünneti dilden dile nakleden Hz. Peygamber’in ashabına da selam olsun.¹⁶ Bitlisî uzun süre Kur’an ve Hz. Peygamber’in hadis ve sünneti ile ilgilendiğini, gönüllerin tasfiyesi için kırk tane mücevheri (hadis) seçip önce Farsça’ya tercüme daha sonra gerektiğinde şerh etmek ve rivayetin işaret ettiği sırları belirtmek istediğini ifade etmiştir.¹⁷ Bunu yaparken eserine kırk tane sahih rivayeti aldığını ve bu çalışmada hâsıl olacak manevi sevaba nail olmak istediğini dilemiştir.¹⁸

Bitlisî eserindeki rivayetleri, babası Mevlana Hüsâmü’l-Hak ve’-d-Din Ali el-Bidlisî’den almıştır. Hadisleri almış olduğu senedi şu şekilde belirtmiştir: “*Mevlana Hüsamu’l-Hak ve’-d-Din Ali el-Bidlisî – İbrahim es-Selmânî – Şemsuddin Muhammed es-Sahâvî - Ebu’l-Fazl İbn Hacer – Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Halilî – Ebu’l-Fazl el-Irakî – Ebu’l-Feth el-Meydûkî –*

¹² Özcan, İdris-i Bitlisî, *DİA*, c. 21, 485-488.

¹³ Özcan, İdris-i Bitlisî, *DİA*, c. 21, 486; Bülent Akot, “Mevlânâ İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Hadis-i Çihil”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 2013, 24(2), 75.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Özcan, İdris-i Bitlisî, c. 21, 487-488; Akot, Mevlânâ İdris-i Bitlisî, 75-78

¹⁵ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi’nin Fatih Bölümü 791 numarada yer alan nüsha.

¹⁶ Bitlisî, *Erba’în*, v. 1

¹⁷ Bitlisî, *Erba’în*, v. 2

¹⁸ Bitlisî, *Erba’în*, v. 3

*Necib Ebu'l-Farac el- Harrânî – Ebu'l-Farac İbnu'l-Cevzî - Ebu Said en-Nisaburî – Ebu Salih el-Müezzîn – Ebu Taha b. Mucmiş ez-Ziyâdî – Ebu Hamid b. Bilal el-Bezzâz – Abdurrahman b. Bişr b. el-Hakem – Ömer b. Dinar – Ebu Kâbus (Mevlâ Abdullah b. Amr) – Abdullah b. Ömer.*¹⁹ Bitlisî tertip ettiği kırk hadisi yirmişer olmak üzere iki kısma ayırmıştır. İlk yirmi hadis, marifetullah, iman ve itikat konusu yani inanç alanıyla alakalıdır.²⁰ İkinci yirmi hadis ise salih amel ve güzel ahlak hakkındadır.²¹

3. Eserdeki Hadislerin Tercümelere, Muhteva ve Sıhhat Açısından Tespiti

a. İtikat, İman ve Ma'rifetullah Hakkında Olan Rivayetler

1. “Kıyamet günü şefaati için en mutlu olan kişi samimi olarak gönülden lâilâhe illallah diyendir.”²² Rivayet, hadis kaynaklarında sahih olarak geçmektedir.²³
2. “Allah'ı hakkıyla bilseydiniz su üzerinde yürür ve dağlar sizden dolayı sarsılırdı.”²⁴ Hadis sened açısından zayıftır.²⁵
3. “Bismillâhirrahmânirrahîm diyen kişi hariç dünyadan ayrılan (ölen) herkes susamış olarak ayrılır.”²⁶ Rivayeti diğer hadis kaynaklarında tespit edemedik.²⁷
4. “Her kimde şu üç husus varsa o kişi imanın tadına varmıştır: Allah ve Peygamber'in ona her şeyden daha sevimli olması, bir kimseyi sadece Allah için sevmek ve küfre dönmeyi tıpkı ateşe atılmayı arzu etmediği gibi istememesidir.”²⁸ Tirmizî (ö. 279/892) hadisi, hasen ve sahih olarak değerlendirmiştir.²⁹
5. “İhlas (samimiyet) öyle bir sırdır ki onu arzu ettiğim kulumun kalbine emanet ederim.”³⁰ Seneddeki bazı ravilerden dolayı rivayet zayıftır.³¹
6. “Her kim Allah için olursa (Allah'ın hakkına riayet ederse) Allah da onun hakkına riayet eder (onu muhafaza eder).”³² Bu lafızlarla hadisi tespit edemedik.³³
7. “Ey Âdemoğlu, seni kendim için, eşyayı da senin için yarattım. Kendim için yarattığımı, senin için yarattığım şey uğruna küçük düşürme.”³⁴ Hadisi tespit edemedik. Bununla beraber rivayet senedsiz olarak Münâvî'nin (ö. 1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr* adlı eserinde

¹⁹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 4-5

²⁰ Bitlisî, *Erba'in*, v. 5

²¹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 5

²² Bitlisî, *Erba'in*, v. 5

²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayp Arnavut), Müessesetu Kurtuba, Kahire, 2/378, no: 8845; Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, (Thk. Musta Dib el-Buğâ), Daru İbn Kesir, Beyrut 1987, İlim, 33.

²⁴ Bitlisî, *Erba'in*, v. 8

²⁵ Ebu Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervezî, *Ta'zimu Kadri's-Salât*, Mektebetu'd-Dar, Medine 1406, 2/808, no: 802; Ebu Şuca' ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, Daru'l-Kutub, Beyrut 1986, 3/370; Nasiruddin el-Elbanî, *Mevsu'ât*, Merkezu'n-Numân, Yemen, 2010, 3/951

²⁶ Bitlisî, *Erba'in*, v. 12

²⁷ Ancak benzer bir rivayet şu şekildedir: “Kıyamet günü Allah'ın gölgelendirdiği kimseler hariç herkes susuzdur.” Bkz. Ebu Nu'aym el-Esfahânî, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Daru'l-Kitab Beyrut, 1974, 3/54

²⁸ Bitlisî, *Erba'in*, v. 15

²⁹ Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Musnedu's-Sahih el-Muhtasar*, (Thk. M. Fuad Abdalbaki), Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut, İman, 67; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Daru'l-Ğarb el-İslami, Beyrut 1998, İman, 10.

³⁰ Bitlisî, *Erba'in*, v. 20

³¹ Zeynuddin el-İrâki, *el-Muğni 'an Hamli'l-Esfâr*, Mektebetu Taberriyye, Riyad 1995, 2/1175; Elbanî, *Silsiletu Ehadisi'd-Daîfe*, Daru'l-Me'arif, Riyad 1992, 2/92.

³² Bitlisî, *Erba'in*, v. 21

³³ Benzer anlamlar için bkz. Ali b. Sultan el-Herevî el-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtiħ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dâru'l-Fikr, Lübnan 2002, 8/3323

yer almıştır. Ancak Münâvî, rivayeti nereden aldığı hakkında bilgi vermemiştir. Münâvî'nin rivayet hakkında “*Bazı nazil olmuş kitaplarda*”³⁵ ifadesini kullanması, kanaatimizce rivayetin israiliyâtan olduğunu göstermektedir.

8. “İman, yetmiş küsur kısımdır. En faziletlisi Allah’tan başka ilâh yoktur sözüdür. En aşağıdaki merteye ise insanlara sıkıntı veren bir nesneyi yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir parçasıdır.”³⁶ Hadis sahihtir.³⁷
9. “Allah şöyle buyurdu: Ben, kalbi kırık olan kullarımın yanındayım.”³⁸ Ali el-Kâfî el-Herevî (ö. 1014/1606) rivayeti mevzû olarak belirtmiştir.³⁹ Bazıları da bu sözü imam Şafii’nin (ö. 204/820) sözü olarak görmüşlerdir.⁴⁰
10. “Şüphesiz ki Allah, benim ümmetimi kalplerinden geçirdikleri kötülükleri yapmadıkça veya söylemedikçe (o günahdan dolayı) sorumlu tutmaz.”⁴¹ Hadis sahihtir.⁴²
11. “Kulum bana varmak istediğinde ben de ona varmak isterim.”⁴³ Hadis, hasen olarak görülmüştür.⁴⁴
12. “Ben, kulumun benim için beslediği zannı gibiyim. Banim hakkımda hayır düşünsün veya kulum beni zikrettiği zaman onun yanında olurum.”⁴⁵ Rivayetin ilk kısmı hadis kaynaklarında geçer ve Münâvî sahih olduğunu belirtmiş.⁴⁶
13. “Nefsim elinde olana yemin ederim ki kul kendisi için arzu ettiğini kardeşi için de istemediği sürece gerçekten iman etmiş olmaz.”⁴⁷ Benzer ifadelerle hadis birçok kaynaktan zikredilmiş ve sahihtir.⁴⁸
14. “Ruhlar toplanmış ordular (gibidir). Onlardan birbiriyle (önceden) tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ihtilafa düşerler.”⁴⁹ Hadis sahihtir.⁵⁰
15. “Mümin sonu cennet ile sonuçlanıncaya kadar işitmiş olduğu hayra (ilme) doymaz.”⁵¹ Hadisi hasen olarak görenler olduğu gibi zayıftır diyenler de vardır.⁵²
16. “Kalbinde zerre miktarı iman olan kişi cehennemden çıkacaktır.”⁵³ Tirmizî hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁵⁴

³⁴ Bitlisî, *Erba’in*, v. 22

³⁵ Zeynüddîn Muhammed el-Haddâdî el-Münâvî, *Fezül-Kadîr Şerhu Cami’s-Sağîr*, el-Mektebetü’t-Ticariyye’l-Kubra, Mısır 1356, 5/366

³⁶ Bitlisî, *Erba’in*, v. 24

³⁷ Müslim, İman, 58; Tirmizî, İman, 6; Ebu Abdurrahman en-Nesâî, *el-Muctebâ mine’s-Sünen*, (Thk. Abdulfettah Ebu Ğudde), Mektebetü’l-Metbuat, Halep 1986, İman, 16.

³⁸ Bitlisî, *Erba’in*, v. 27

³⁹ Esfahânî, *Hilye*, 6/177; el-Herevî, *el-Esrâru’l-Merfû’e fi Ahbâri’l-Mevzûa*, Daru’l-Emâne, Beyrut, 117, no: 70.

⁴⁰ Muhammed el-Emir el-Malikî, *en-Nuhbetü’l-Behiyye fi Ahâdisi’l-Mekzûbe*, el-Mektebetü’l-İslamî, 1988, Beyrut, 34, no: 44

⁴¹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 29

⁴² Buhârî, Talak, 10; Nesâî, Talak, 22

⁴³ Bitlisî, *Erba’in*, v. 31

⁴⁴ İbn Hanbel, 15/510

⁴⁵ Bitlisî, *Erba’in*, v. 33

⁴⁶ Abdullah b. Mübarek el Mervezî, *Müsned*, Mektebetü’l-Marif, Riyad, 1407, 21, no: 39; el-Münâvî, *et-Teyisir bi Şerhi’l-Cami’s-Sağîr*, Mektebetü İmam Şafii, Riyad, 1988, 2/368

⁴⁷ Bitlisî, *Erba’in*, v. 34

⁴⁸ İbn Hanbel, 3/176; Buhârî, İman, 6; Nesâî, İman, 19

⁴⁹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 36

⁵⁰ İbn Hanbel, 2/269; Buhârî, Huluku Âdem ve Züriyetuh, 1; *Edebu’l-Mufred*, (Thk. M. Fuad Abdulbaki), Daru’l-Başairi’l-İslamiyye, Beyrut 1989,309; Müslim, Birr, 159.

⁵¹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 38

⁵² Tirmizî, İlim, 19; Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/288

⁵³ Bitlisî, *Erba’in*, v. 39

17. “Sizlere iki şey bıraktım. Onlara sarıldıkça yolunuzu şaşırırmazsınız. Bunlar Allah’ın Kitab’ı ve Resul’ünün sünnetidir.”⁵⁵ Hadis, kaynaklarda zayıf olarak geçmekte ancak farklı senedlerin birbirlerini takviye etmesiyle rivayetin hasen derecesine çıktığı söylenmiştir.⁵⁶
18. “Mü’min mümine karşı, birbirlerini destekleyen duvar gibidir.”⁵⁷ Birçok sahih hadis kaynağında yer almış sahih bir rivayettir.⁵⁸
19. “Emaneti (güvenilir) olmayanın imanı yoktur. Sözünde durmayanın da dini yoktur.”⁵⁹ Hadis hasen olarak görülmüştür.⁶⁰
20. “Sizden biriniz bir iyilik yaptığı zaman on kat ile yedi yüz küsur kat arası yazılır. Kötülük ise misli kadar yazılır. Kişi Allah’a varıncaya (ölünceye) kadar durum böyledir.”⁶¹ Rivayet birçok muteber hadis kaynağında yer almış ve sahih olarak kabul edilmiştir.⁶²

b. Güzel Ahlak ve Salih Amelle İlgili Rivayetler

1. “Şüphesiz kıyamet günü müminin mizanına konulan en ağır şey, güzel ahlakıdır.”⁶³ Tirmizî (ö. 279/892), hadisi sahih olarak kaydetmiştir.⁶⁴
2. “Cenabı Allah: Ben ortakların en hayırlısıyım. Kim bir amel işler de benden gayrısını ortak koşarsa, o kişiyi şirki ile beraber terk ederim.”⁶⁵ Hadis muteber hadis kaynaklarında yer almış ve sahih olarak görülmüştür.⁶⁶
3. “Mücahit kişi, Allah için nefsiyle mücadele edendir. Muhacir ise hata ve günahlardan sakınan kişidir.”⁶⁷ Hakim Nisâburî (ö. 405/1014) hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁶⁸
4. “Dört haslet vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi tam bir münafıktır. Kimde de bu huylardan biri bulunursa kişi o hasleti terk edinceye kadar onda münafıklıktan bir özellik vardır. Bu özellikler şunlardır: Emanete ihanet etmek, konuştuğu zaman yalan söylemek, söz verdiği zaman sözden caymak ve düşmanlık yaptığı anda aşırıya gitmektir.”⁶⁹ Rivayet, muteber hadis kaynaklarında geçmekte olup sahihtir.⁷⁰
5. “Merhametli olan kişilere Allah rahmet eder. Sizler yerdekilere rahmet ediniz ki göktekiler de size rahmet etsin.”⁷¹ Hadis sahihtir.⁷²
6. “Kıyamet günü üç kişi vardır ki Allah onlarla konuşmaz, onları tezkiye etmez, onlara (rahmetle) bakmaz ve onlar için elim azap vardır. Bu kişiler: Yaşlı zânî, yalancı melik ve kibirli (fakir) işçidir.”⁷³ Hadis, muteber kaynaklarda yer almış ve sahih bir rivayettir.⁷⁴

⁵⁴ Tirmizî, Sıfatu Cehennem, 8

⁵⁵ Bitlisî, *Erba’in*, v. 40

⁵⁶ Malik b. Enes, *Muvatta*, Daru İhyai Turâsi’l-Arabi, Lübnan, 1985, kader, 3; Mecduddin İbnu’l-Esir el-Cezeri, *Câmiu’l-Usûl*, Mektebetu’l-Hulvânî, 1/277

⁵⁷ Bitlisî, *Erba’in*, v. 42

⁵⁸ Buhârî, *Mezâlim*, 6; Müslim, *Birr*, 65; Tirmizî, *Birr*, 18

⁵⁹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 43

⁶⁰ İbn Hanbel, 21/231; Ebu Hatim el-Bustî İbn Hibbân, *Sahih*, Müessesetu’r-Risale, 1/423

⁶¹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 45-46

⁶² İbn Hanbel, 2/317; Buhârî, *İman*, 30; Müslim, *İman*, 205.

⁶³ Bitlisî, *Erba’in*, v. 48

⁶⁴ Tirmizî, *Birr*, 62; İbn Hibbân, *Sahih*, 12/507

⁶⁵ Bitlisî, *Erba’in*, v. 49-50

⁶⁶ İbn Hanbel, 2/235; Müslim, *Zühd*, 46

⁶⁷ Bitlisî, *Erba’in*, v. 51

⁶⁸ Hakim Nisaburî, *el-Müstedrek ala’s-Sahihayn*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1990,1/54; Elbanî, *Silsile*, 2/48.

⁶⁹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 53-54

⁷⁰ İbn Hanbel, 2/189; Müslim, *İman*, 106

⁷¹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 55

⁷² İbn Hanbel, 2/140; Tirmizî, *Birr*, 17; Ebu Davud es-Sicitanî, *Sünen*, el-Mektebetu’l-Asri, Beyrut, Edeb, 65.

7. “Şüphesiz ki Allah zalime mühlet verir. Ancak onu yakaladığında artık ona kaçış yoktur.”⁷⁵ Rivayet sahih olarak kabul edilmiştir.⁷⁶
8. “Kardeşine güler yüzle karşılık vermen ve onun su kapını doldurman da iyiliktir.”⁷⁷ Hadis hasen ve sahih olarak görülmüştür.⁷⁸
9. “Müslüman kişi insanların dilinden ve elinden emin olduğu kişidir. Mümin ise insanların mal ve canları hususunda kendisine güvendikleri kişidir.”⁷⁹ Hadis hasen ve sahih olarak kabul edilmiştir.⁸⁰
10. “Emanet, zayi olduğu zaman kıyameti bekleyiniz. Emanetin zayi olması ne demek ya Rasûlallah diye sorulduğunda şöyle dedi: Emanet (iş) ehil olmayan kişilere verildiği zaman zayi olmuştur.”⁸¹ Hadis sahihtir.⁸²
11. “Kim bir mümini, bir münafıktan (gıybetinden) korursa kıyamet günü Allah bir melek gönderir, melek o kişinin bedenini cehennem azabından korur.”⁸³ Hadise hasen diyenler olduğu gibi zayıf olarak görenler de vardır.⁸⁴
12. “Her kim bir kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümanı bir dünya sıkıntısından kurtarırsa Allah da onu kıyamet günü bir sıkıntıdan kurtarır.”⁸⁵ Hadis, kaynaklarda sahih olarak yer almıştır.⁸⁶
13. “Topluma karışıp onların sıkıntılarına katlanan mümin, topluma karışmayıp sıkıntılarında katlanmayan müminden daha iyidir.”⁸⁷ Hadis sahihtir.⁸⁸
14. “Oruç kalkandır, sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi hatayı yok eder.”⁸⁹ Hadis hasen ve sahihtir.⁹⁰
15. “Allah dünya semasına iner ve şöyle der: Tövbe eden var mı tövbesini kabul edeyim, dua eden var mı duasını kabul edeyim.”⁹¹ Hadis sahihtir.⁹²
16. “Allah şöyle buyurmuştur: Benim kazama (kaderime) razı olmayan, verdiğim musibete sabretmeyen ve nimetlerime şükretmeyen kişi kendisine başka bir rab bulsun.”⁹³ Hadis zayıf olarak görülmüştür.⁹⁴
17. “Cennet ehli üçtür: Adil, sadaka veren ve başarılı olan yönetici, tüm yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve ince kalpli kimse, iffet ve namusuna düşkün ve

⁷³ Bitlisî, *Erba'in*, v. 57

⁷⁴ İbn Hanbel, 2/480; Müslim, İman, 172

⁷⁵ Bitlisî, *Erba'in*, v. 60

⁷⁶ Buhârî, Tefsir, 11; Müslim, Birr, 61; Tirmizî, Tefsir, 12

⁷⁷ Bitlisî, *Erba'in*, v. 61

⁷⁸ İbn Hanbel, 2/344; Tirmizî, Et'ime, 30

⁷⁹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 63

⁸⁰ İbn Hanbel, 2/379; Tirmizî, İman, 11; İbn Hibban, *Sahih*, 406.

⁸¹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 64

⁸² İbn Hanbel, 2/361; Buhârî, Rikâk, 35

⁸³ Bitlisî, *Erba'in*, v. 66

⁸⁴ İbn Hanbel, 3/441; Ebu Davud, Edeb, 41

⁸⁵ Bitlisî, *Erba'in*, v. 67-68

⁸⁶ İbn Hanbel, 2/91; Buhârî, Mezâlim, 4; Müslim, Birr, 58.

⁸⁷ Bitlisî, *Erba'in*, v. 70

⁸⁸ İbn Hanbel, 2/43; Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, 140, no:388; İbn Mâce, Fiten, 23.

⁸⁹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 72

⁹⁰ İbn Hanbel, 2/306; Tirmizî, İman, 8.

⁹¹ Bitlisî, *Erba'in*, v. 75

⁹² İbn Hanbel, 2/433, Müslim, Salâtu'l-Musafirîn, 172.

⁹³ Bitlisî, *Erba'in*, v. 77-78

⁹⁴ Münavî, *Feyzu'l-Kadîr*, 4/469

bakmakla yükümlü olduğu kimseler olmakla birlikte istemekten çekinen kişi.”⁹⁵ Hadis sahihtir.⁹⁶

18. “Kim Müslüman kardeşinin ırzını korursa, kıyamet günü Allah’ın o kişiyi cehennem azabından koruması hak olur.”⁹⁷ Hadis sahih ve hasen olarak kabul edilmiştir.⁹⁸
19. “Kendinizden (makam açısından) yukarıdakilere bakacağınıza sizden daha aşağı mertebede olanlara bakınız. Bu durum, Allah’ın üzerinizdeki nimetlerini küçük görmemeniz için daha iyidir.”⁹⁹ Hadis sahihtir.¹⁰⁰
20. “Bir adam ey Allah’ın Resülü, hangi insan daha hayırlıdır diye sordu. Hz. Peygamber, ömrü uzun, ameli de güzel olan kişi dedi. Adam, hangi insan daha kötüdür diye sordu. Hz. Peygamber, ömrü uzun, ameli de kötü olan kişi dedi.”¹⁰¹ Hadis, hasen ve sahih olarak kabul edilmiştir.¹⁰²

Yukarıda görüldüğü üzere Bitlisî, eserinde naklettiği hadisleri muhteva açısından iki kısma ayırmıştır. İlk 20 hadis, iman konularıyla alakalı olarak tertip edilmiştir. Ancak bu kısımda nakledilen rivayetlerin hepsinin inanç konularıyla alakalı olduğunu söylememiz zordur. İkinci 20 hadis ise salih amel ve güzel ahlaka dairdir. Rivayetleri sıhhat açısından incelediğimiz de ekseriyetinin sahih olduğunu görmekteyiz. Yaklaşık olarak hadislerin dörtte üçü sahih olarak diğer muteber hadis mecmualarında yer almıştır. Beş rivayet zayıf olarak görülmektedir. Bir rivayet de diğer kaynaklarda mevzû olarak değerlendirilmiştir. Bununla beraber tespit edemediğimiz üç tane rivayet de vardır. Hadislerin sıhhat durumu, tablo halinde şu şekilde gösterilebilir:

Erba’indeki Hadislerin Sıhhat Açısından Dağılımı	
Hadislerin Toplamı:	40
Sahi Rivayetler:	31
Zayıf Rivayetler:	5: (birinci grup:2, 5, 15 ikinci grup: 11,16)
Mevzû Rivayetler:	1: (birinci grup: 9)
Tespit Edilemeyen:	3: (birinci grup: 3, 6, 7)

Birinci grupta mevzû olarak gözüken أنا عند المنكسرة قلوبهم من أجلي “(Allah c.c): Ben, kalbi kırık olan kullarımın yanındayım” şeklindeki 9 numaralı rivayet, kaynaklarda bazen Hz. Musa’nın bazen de Hz. Davud’un sözü olarak nakledilmiştir.¹⁰³ Kanaatimizce hadis, israiliyât türü rivayetlerdendir. Tespit edemediğimiz يخرج من في الدنيا عطشان الا من قال بسم الله الرحمن الرحيم “Bismillahirrahmanirrahim diyen kişi hariç dünyadan ayrılan (ölen) herkes susamış olarak ayrılır” hadisine benzer bir rivayet Ebu Nu’aym el-Esfahânî’nin, *Hilyetu’l-Evliya* adlı eserinde Enes b. Malik kanalıyla şu şekilde nakledilmiştir: “Kıyamet günü Allah’ın gölgelendirdiği

⁹⁵ Bitlisî, *Erba’in*, v. 79

⁹⁶ İbn Hanbel, 4/162; Müslim, *Cennet ve Sıfatuh*, 63; İbn Mace, *İkâmetu’s-Salâ*, 142.

⁹⁷ Bitlisî, *Erba’in*, v. 81.

⁹⁸ İbn Hanbel, 6/449; Müslim, *Birr*, 20.

⁹⁹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 82.

¹⁰⁰ İbn Hanbel, 2/254; Tirmizî, *Sıfatu’l-Kıyâme*, 11.

¹⁰¹ Bitlisî, *Erba’in*, v. 84

¹⁰² İbn Hanbel, 4/188; Tirmizî, *Zühd*, 21.

¹⁰³ Esfahânî, *Hilye*, 2/364, 4/31, 6/177

kimseler hariç herkes susuzdur.”¹⁰⁴ Tespit edemediğimiz “من كان لله كان الله له” “Her kim Allah için olursa (Allah’ın hakkına riayet ederse) Allah da onun için olur (onun hakkına riayet eder)” rivayeti, şerhlerde bir hadis metni olarak değil de başka bir rivayetin açıklaması olarak geçmektedir. Dolayısıyla bu bir hadis değil de başka bir rivayetin açıklaması olarak görülmektedir. Tespit edemediğimiz “Ey Âdemoğlu, seni kendim için eşyayı da senin için yarattım. Kendim için yarattığımı, senin için yarattığım şey uğruna küçük düşürme” rivayeti de israiliyâta dair bir rivayet olarak gözükmektedir. Zira bu haber için Münâvî, “Bazı münezzel kitaplarda Allah şöyle demiştir”¹⁰⁵ ifadesini kullanmıştır.

SONUÇ

Hadis ilimleri edebiyatında bir tür olan Erba’ınler, Müslümanlar tarafından tarih boyunca rağbet görmüş ve birçok âlim, farklı dillerde nazım ve nesir şeklinde kaleme almışlardır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde el yazma halinde olan İdris-i Bitlisî’nin *Terceme ve Tefsir-i Hadis-i Erba’in* adlı eseri, nesir şeklinde olup Farsça diliyle yazılmıştır. Bitlisî de Erba’in yazar diğer âlimler gibi Kur’an ve sünnete hizmet etmek ve kıyamet günü Hz. Peygamber’in şefaatine nail olmak niyetiyle kendi eserini telif etmiştir. Erba’ındaki hadislerin yarısı iman ve inanç konuları diğer yarısı ise salih amel ve güzel ahlak hakkındadır. Her ne kadar Bitlisî’ye göre eserdeki tüm hadisler, sahih olsa da yaptığımız tespite göre hadislerin dörtte biri sahih değildir. Eserde yer alan toplam 40 hadisin 31’i sahih, 5’i zayıf ve 1 rivayet de mevzûdur. Ayrıca diğer hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz 3 rivayet de mevcuttur.

Dine hizmet etmek amacıyla da olsa kırk hadisten oluşan Erba’inde, bir mevzû rivayetin yer alması ve üç rivayetin diğer hadis kaynaklarında yer almayışı dikkat çeken bir durumdur. Bu tablo, göstermektedir ki iyi niyetle telif edilen eserlerde de her zaman rivayetlerin sıhhat durumuna dikkat edilmemiştir. Hatta Tasavvufî meşrepli Erba’ınlerde sahih olmayan rivayetlerin kullanım oranı, daha fazladır. Kanaatimizce özellikle Hz. Muhammed’in sünnetine ittibâ ve ona hizmet etmek, ahirette sevap kazanmak veya Hz. Peygamber’in şefaatine nail olmak gibi ulvi amaçlar uğruna yazılan eserlerde, çok zayıf veya mevzû rivayetlerin kullanılmaması hususunda çok daha hassas davranılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Mübarek el-Mervezî, *Müsned*, Mektebetu’l-Marif, Riyad, 1407.
- Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *el-İlelu’l-Mütenâhiye*, (Thk. Halil el-Mis), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayp Arnavut), Müessesetu Kurtuba, Kahire.
- Ahmed Efendi Taşkoprizâde, *Şekâiku’n-Numâniyye fi Devleti’l-Osmâniyye*, Dâru Kutubi’l-Arabî, Beyrut 1975.
- Akot, Bülent, “Mevlânâ İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadîs Tercümesi: Hadîs-i Çihil”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2013, 24(2).
- Ali b. Sultan el-Herevî el-Kârî, *Mirkâtu’l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti’l-Mesâbih*, Dâru’l-Fikr, Lübnan 2002.
- Ebu ‘Amr Yusuf b. Abdilberr en-Nemrî el-Kurtubî, *Câmiu Beyâni’l-İlm ve Fazlih*, Dâru İbni’l-Cevzî, Suud 1994.

¹⁰⁴ Esfahânî, *Hilyetu’l-Evliya*, 3/54. Bu hadisin sıhhati için bkz. (İbn Emir es-San’ânî, *et-Tenvîr Şerhu Câmi’s-Sağîr*, Mektebetu Dâr İslam, Riyad, 2011, 8/203).

¹⁰⁵ Münâvî, *Feyzul-Kadîr*, 5/366

- Ebu Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervezî, *Ta'zimu Kadri's-Salât*, Mektebetu'd-Dar, Medine 1406.
- Ebu Abdurrahman en-Nesâi, *el-Muctebâ mine's-Sünen*, (Thk. Abdulfettah Ebu Ğudde), Mektebetu'l-Metbuat, Haleb 1986.
- Ebu Davud es-Sicitânî, *Sünen*, el-Mektebetu'l-Asri, Beyrut.
- Ebu Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *el-İlel*, Dâr Tayyibe Riyad, 1985.
- Ebu Hatim el-Bustî İbn Hibbân, *Sahih*, Müessesetu'r-Risale, 1/423
- Ebu Nu'aym el-Esfahânî, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Daru'l-Kitab Beyrut, 1974.
- Ebu Şuca' ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, Daru'l-Kutub, Beyrut 1986.
- Hakim Nisaburî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- İbn Emir es-San'ânî, *et-Tenvîr Şerhu Câmi's-Sağîr*, Mektebetu Dâr İslam, Riyad, 2011.
- İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984, 3/208.
- İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, el-Mektebetu'l-Mısriyye 2000
- Kandemir, M. Yaşar, "Kırk Hadis", *DİA*, TDV, Ankara 2002, c. 25.
- Karahan, Abdulkadir, "Kırk Hadis", *DİA*, TDV, Ankara 2002, c. 25.
- Malik b. Enes, *Muvatta*, Daru İhyai Turâsi'l-Arabi, Lübnan, 1985.
- Mecduddin İbnu'l-Esir el-Cezeri, *Câmiu'l-Usûl*, Mektebetu'l-Hulvânî.
- Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Daru'l-Ġarb el-İslami, Beyrut 1998.
- Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, (Thk. M.Fuad Abdalbaki), Daru'l-Başairi'l-İslamiyye, Beyrut 1989.
- ....., *el-Câmiu's-Sahih*, (Thk. Musta Dib el-Buğâ), Daru İbn Kesir, Beyrut 1987.
- Muhammed el-Emir el-Malikî, *en-Nuhbetu'l-Behiyye fi Ahâdisi'l-Mekzûbe*, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 1988.
- Muhyiddin en-Nevevî, *el-Erba'ûn*, Daru'l-Minhâc, Lübnan 2009.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Musnedu's-Sahih el-Muhtasar*, (Thk. M. Fuad Abdalbaki), Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut.
- Nasiruddin el-Elbanî, *Mevsu'ât*, Merkezu'n-Numân, Yemen, 2010.
- ....., *Silsiletu Ehadîsi'd-Daîfe*, Daru'l-Me'arif, Riyad 1992.
- Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Mektebetu'l-Müsennâ.
- Özcan, Abdulkadir, "İdrîs-i Bitlisi", *DİA*, TDV, Ankara 2000, c. 21.
- Zeynuddin el-İrakî, *el-Muğni 'an Hamli'l-Esfâr*, Mektebetu Taberriyye, Riyad 1995.
- Zeynüddîn Muhammed el-Haddâdî el-Münâvî, *Feyzul-Kadîr Şerhu Cami's-Sağîr*, el-Mektebetu't-Ticariyye'l-Kubra, Mısır 1356.